

Andrej Ivanuša
ČRNI PENI

Revija RADAR št. 276, september 2001

Prva znamka na svetu je bila izdana 1.maja 1840 v Veliki Britaniji. V poštnem prometu je bila v uporabi od 6.maja 1840 do 31.maja 1901. Torej poznamo znamke že več kakor 160 let. Toda že pred tem so obstajale ideje o načinu potrditve vnaprej plačane poštne. Seveda uvedba znamk za poštne namene ni potekala gladko. Njihovemu tvorcu siru Rowlandu Hillu so nasprotniki grenili življenje, a uspel je prebroditi vse težave. Z uvajanjem informacijske tehnologije pa se že kaže zaton te zanimive ideje.

Prva znamka na svetu »črni penny« in njen tvorec sir Rowland Hill

KDO JE BIL PRVI?

Zgodovinarji še niso uspeli razbrati kdo je bil prvi, ki je dal idejo o znamki. Definicija pravi, da je znamka potrdilo o vnaprej plačani poštni storitvi. Potrdilo pa je lahko v kakršnikoli obliki. V različnih obdobjih in v različnih državah so uporabljali tovrstne lističe. A vse to še vedno niso bile znamke. Pomemben pogoj je še, da so lističi samolepilni.

V večini dežel v srednjem veku se je pošta prenašala s posebnimi sli med posameznimi gradovi in vladarskimi hišami. V Evropi niso obstajale države v današnjem smislu. To so bila ozemlja, ki jih je povezoval močan vladar s pomočjo svojih odvisnih vojaških poveljnikov. V zameno za njihovo službo jim je podeljeval vladarske pravice nad določenimi ozemlji. Tako je zahteval le zvestobo in določeno število vojščakov, ko se je odločil, da bo razširil svoje ozemlje. Po njegovi smrti so običajno takšne države propadle zaradi sporov med njegovimi dediči ali med močnimi poveljniki. Takšno stanje ni bilo ugodno za organiziranje stalne poštne službe.

Šele v šestnajstem in sedemnajstem stoletju se pričnejo oblikovati države v današnjem pomenu besede. Tako se tudi prične razvijati poštna služba. V srednjem delu Evrope prevzamejo prenos pošilk in prevoz potnikov grofje Thurn in Taxis. Iz tega priimka se kasneje oblikuje oznaka za taxi, službo za prevoz potnikov z osebnimi vozili.

Grofje uspejo obdržati posebne pravice za prevoz potnikov in prenos pošilk v večini evropskih držav v obdobju 350 let. Seveda pa so njihove usluge lahko plačevali le plemiški sloji in bogati meščani, trgovci ter obrtniki. To še vedno ni bila splošna poštna služba. V tistem času je bilo določeno, da poštino plača prejemnik pošiljke. A kmalu se je pokazalo, da je to nepravilno do naslovnika. Tako je počasi plačevanje poštne prehajalo na pošiljatelja.

LJUBICA FINANČNEGA MINISTRA

Po dosedaj zbranih podatkih je bila prva "znamka" v uporabi od aprila 1653 do konca tega leta v Franciji. Ideja o nalepni poštne lističi se je porodila ljubici takratnega finančnega ministra Renouarda Fouqueta M. De Vellayera. Njegova ljubica Anne Genevieve, knjeginja de Lonqueville, je predlagala majhne lističe, ki se naj nalepijo na pismo. Na lističih je pisalo "Port payé ... le ... jour de l'an 1653", oziroma po naše "Poština plačana ... dne ... meseca leta 1653". Lističe so prodajali v samostanih, rudniških upravah, sodiščih, vseučiliščih in v ječah za vrednost 1 denier (najmanjši kovanec takratnega časa v Franciji).

Pošiljatelj je vpisal dan in mesec na listič, ga prilepil in pismo vrgel v posebno škatlo, ki je bila pripravljena za sprejem pošte. Vendar je ideja propadla zaradi večih vzrokov. Škatle so bile velikokrat uničene, pisma poškodovana, a vse je utonilo v pozabo, ko so ministra Fouqueta zaradi korupcije odstavili. Uporaba "poštne lističev" je bogato dokumentirana, a nobeden se ni ohranil do danes.

M. De Chamouset, ki je bil eden izmed naslednjih finančnih ministrov v Franciji, je čez pet let ponovno skušal uvesti lističe v poštne promet. A kmalu so ga upokojili. Ker ni bilo nikogar, ki bi se zavzemal za njegovo idejo, je tudi ta znova propadla.

Tretji primer uporabe poštne znamk je sledil decembra 1716 v Španiji. Pravzaprav je to bil bolj poseben poštne žig kakor kaj drugega. Kraljevi ukaz je dovolil kraljevskemu sekretariatu uporabo posebnega pečata na katerem sta prikazana kraljeva grba Kastilije in Leona. Tako označena pisma so bila za prejemnika brezplačna. Uredba je bila v veljavi dve leti.

POSKUS NA SARDINJI

Naslednji poskus so izvedli na Sardiniji leta 1818. Italija je bila v tistem času sestavljena iz več manjših držav in Sardinija je bila ena med njimi. Pisec članka v filatelistični reviji Granite State Philatelist iz leta 1883, je zapisal:

»Sedmega novembra 1818 je vlada Sardinije izdala poseben poštne papir. Ta papir je bilo mogoče kupiti v vladnih uradih in poštah, kakor tudi v prodajalnah tobaka, ki so za to imela posebno dovoljenje. Poštne papir je osmerokotne oblike v treh vrednostih 15, 25 in 50 centesimov. Na vseh pa je enak motiv dirjajočega konja, ki na svojih plečih nosi golega kerubina s krili, ki trobi v poštne rog. Marca 1836 so poštne papir umaknili iz prometa zaradi spremembe zakona o poštne službi.«

Kolikor je mogoče razbrati, je poštne služba Sardinije izdala poseben papir z natisnjenim likom. Pošiljatelj je na drugo stran napisal sporočilo in potem papir tako prepognil, da je slika ostala na zunanji strani pisma v zgornjem desnem vogalu. Med ljudmi je ta poštne papir dobil ime »cavallini« po italijanski besedi »cavallo«, kar pomeni konj. Papir za 50 centesimov je poleg navadnega tiska imel odtisnjen isti motiv še v tako imenovanem suhem tisku, ko se lik kot relief odtisne na papir.

A zgodovinarji in filatelisti še se danes prepirajo ali je to znamka ali pa le potrdilo o plačanih davkih. Bistvo spora je v tem ali se je ta papir uporabljal za vse poštno potrebe ali pa le v davčne namene. Vendar pa nikjer niso davčnih dokumentov povezovali s konjem, kerubinom in rogom. To so bili vedno simboli, ki so označevali pošto. Konj pomeni hitro dostavo, kerubin je sel, rog pa se uporablja za to, da se ljudje zberejo okrog sla in prevzamejo pošto.

PRVI SO BILI GRKI?

Tudi o grškem pismu iz decembra 1840, ki ima nalepljeno znamko za 40 lepta, so zgodovinarji in filatelisti v sporu. Znamka na pismu je črne barve. Okvir sestavlja ornamentni niz biserov. Znamka je s črto ločena po diagonali. V enem polju je napis 40 lepta, v drugem pa je oznaka otoka Poros.

Po dostopni dokumentaciji bi naj Grki prve tovrstne znamke izdali že leta 1831. A pismo z nalepljeno znamko je kasnejšega datuma kakor izdaja prve znamke v Veliki Britaniji. Pisni viri pa vseeno kažejo na to, da je bila znamka res v uporabi od leta 1831 v Atenah, Pireju, Koroni, Dadionu, Tripolisu, Areopolisu in Amphissi. Opisana so vsaj štiri pisma s tovrstnimi znamkami. Znamke so bile žigosane z žigom z valovitimi črtami, včasih pa uničene z rdečim svinčnikom s črto ali križem. Pri tem je sporno ali se je znamka uporabljala v poštno ali v kakšne druge namene.

Leta 1933 je uspel britanski filatelistični trgovec P.L.Pemberton sestaviti nepravilen blok devetih znamk, ki so imele na hrbtni strani z roko zapisano besedilo v grščini, ki pravi: »Apaliras _2:Maj 1831 – Guverner« in podpis G.Glarakis. Zaradi uničenih znamk ni mogoče razbrati ali je datum 2., 12. ali 22. maj. Leto pa je dobro vidno. Tudi podpis ustreza tedanjemu času. Saj po arhivskih zapiskih kaže, da je bil Glarakis avgusta 1830 res imenovan za guvernerja otoka Poros. To je Pembertona navedlo na misel, da so se te znamke uporabljale v vladne namene in ne v splošne poštno namene. Menil je, da so to posebne vladne oznake za zaupno pošto.

A ta teza je imela šibko točko v tem, da je bila natisnjena velika naklada. Če bi bile le vladne nalepke, bi jih bilo zagotovo mnogo manj. Filatelistični strokovnjak P.C. Korteweg iz Nizozemske je bil menja, da so to posebne dostavne znamke. Torej, da so to znamke, ki se jih nalepi na pisma, ki se dostavijo pod posebnimi pogoji, na primer, hitra dostava, pazljivo ravnanje, vrednostno pismo, ipd. C.P.Constantinides, ki je bil mornariški oficir in predsednik Hellenic Philatelic Society, pa je zagovarjal tezo, da so to bila le potrdila o tem, da je pošiljatelj pisma vplačal donacijo za Grški begunski fond s Krete. Kot vemo je bila Grčija mnoga desetletja v vojnah s Turčijo. Po njegovih raziskavah je guverner Glarakis izdal dekret, ki je od vsakega prebivalca Porosa zahteval, da prispeva 40 lepta ali več v ta sklad za begunce s Krete, ki so jo v tem času zasedali Turki. Potem bi naj potrdilo o vplačilu poslal donatorju s pismom na katerem je nalepljena znamka. V sodobnih filatelističnih katalogih v glavnem podpirajo slednjo tezo.

ZAVRNJENA DOBRA IDEJA LOVRENCA KOŠIRJA

Seveda pa s tem še nismo izčrpali vseh predlogov o izdaji poštnih znamk v svetu. Med vsemi je bila morda še najbolj dodelana ideja švedskega vojaškega stotnika Curryja Gabriela Treffena, ki je leta 1823 Zboru švedskega plemstva poslal natančno razdelan predlog za izdajo poštnih znamk. Visoki zbor je njegovo idejo kot »neumno« zavrnil.

Podoben predlog je decembra 1835 predlagal naš rojak Lovrenc Košir, rojen 29. julija 1804 v Spodnji Luši pri Škofji Loki. Kot visok uslužbenec v državni poštni službi je izdelal nov poštni sistem in med drugim predlagal tudi uvedbo lističa-takse, torej znamke. Dvorno poštno knjigovodstvo Avstro-Ogrske monarhije je njegovo idejo proučevalo kar dolgo časa in jo zavrnilo šele maja 1836 brez prave obrazložitve. V dopis so zapisali, da sedaj ni pravi trenutek za izvedbo poštne reforme. Žal njegov natančen predlog ni znan, saj se je temeljni dokument s prilogami, na katerega se je Lovrenc Košir sklicuje v poznejših poskusih, da bi mu priznali prvenstvo ideje o znamki, nekje izgubil. Vsekakor je jasno, da je predlagal reformo obračunavanja »pisonosnih in prevoznih dohodkov«, ki bi zelo poenostavila poslovanje državne poštne službe.

Spominski znamki Jugoslavije in Avstrije v čast Lovrenca Koširja

Le posredno je znano kako dobro je bila izdelana ideja o znamki znotraj te reforme. Angleški zgodovinar Kenneth Wood je zapisal, da je predlog »za pisemske takse gospoda Koširja (Koschier) najresneje ogrozil predlog sira Rowlanda Hilla. Če bi ga poštna uprava Avstro-Ogrske monarhije takrat sprejela, bi bil Rowlandov prispevek dejansko nepomemben ...«.

A vendar lahko upravičeno domnevamo, da je ideja Lovrenca Koširja prišla tudi do sira Rowlanda Hilla. Lovrenc Košir je svoj predlog kljub zavrnitvi še vedno zagovarjal na srečanjih poštne uslužbenecv tedanjega časa. Znano je, da je o predlogu govoril z britanskim poslovnežem G. Galwayem, ki pa je bil tudi dober prijatelj Hilla. Ko je Hill o svojih idejah razpravljal med prijatelji, je Galway zagotovo pripovedoval tudi o Koširjevem predlogu.

Med filatelisti še vedno ni enotnega mnenja o tem, kako podrobno je Košir izdelal načrt o znamki. Tako imamo o tem tako goreče privrženca kot tudi zagrizene nasprotnike. Po drugi svetovni vojni je več dejstev govorilo v prid tezi, da je Košir tvorec znamke. Zato so v Jugoslaviji izdali kar štiri znamke v njegovo čast. Leta 1979 pa je ob stoletnici njegove smrti spominsko znamko izdala tudi Avstrija.

POŠTNA REFORMA SIRA ROWLANDA HILLA

A prvo znamko v sedanjem pomenu je uspel pripraviti veliki poštni mojster Kraljeve poštne uprave Velike Britanije Rowland Hill. Za njegov prispevek in zasluge, mu je kraljica Viktorija, katere lik je na prvi znamki na svetu, ob koncu kariere podelila še plemiški naziv »sir«.

Seveda pa je tudi njegova ideja zorela kar nekaj časa. Kot smo videli, so različni reformatorji v različnih deželah pripravili predloge za spremembo poštnih služb. To je bilo potrebno zato, ker je poštni sistem postal dostopen velikemu številu prebivalcev takratnih držav. Potrebno je bilo razdelati enostaven način za plačilo poštnih storitev. O teh idejah je bil Hill zagotovo bolj ali manj poučen. V Veliki Britaniji so že poznali nalepke za plačilo sodnih in upravnih taks. Danes jih imenujemo koleki. Carinska služba Velike Britanije je tudi uporabljala samolepilne lističe za predplačilo davkov na pokrivala (!), patentirana zdravila in druge posebne uvozne izdelke.

Po nekaterih virih naj bi Škotska paroplovna družba že leta 1811 uporabljala posebne nalepke za prevoz lastne pošte. Vendar o tem ni nikakršnih podrobnejših dokumentiranih virov, niti ne obstaja kakšno pismo s takšno znamko. Knjigarnar iz Dundeeja na Škotskem James Chalmers (1782-1853) je bil družbenik te družbe. Prav tako pa je bil tudi vključen v pripravo poštnih reforme od leta 1825 naprej. Znano je, da je predlagal kar nekaj zanimivih idej, ki jih je Hill uporabil v svojem predlogu. Kasneje je Chalmers tožil Hilla, da mu je ukradel idejo o znamki. Po več razpravah, zadnji tudi na sodišču, je nesporno obveljalo, da je tvorec znamke Rowland Hill. Seveda je mogoče, da izvirna zamisel ni njegova, vendar je bil prvi, ki je imel možnost, moč in priložnost uveljaviti poštno reformo, katere posledica je tudi izdaja prve znamke na svetu.

KAKO JE NASTAJALA PRVA ZNAMKA

Temelj reforme je bil način obračunavanja in razdeljevanja poštnih pošiljk. Vsak, ki je nalepil znamko na pismo, težko do polovice unče, ga je lahko poslal v katerikoli del Velike Britanije, ne glede na oddaljenost. Znamka je črne barve, velikosti 18 x 24 mm in velja en peni. Od tod tudi naziv "črni peni". Njena velikost se je zgledovala po takratnih davčnih nalepkah.

V prvem osnutku poštnih reforme je bilo predlagano, da se izda znamka za 4 penije, kolikor je znašala enotna poštnina za Veliko Britanijo. Kasneje so to znižali na en peni, ker so menili, da bo tako pošta res dostopna vsem. Računali so, da bo zato poštni promet narasel in bodo z lahkoto pokrili vse stroške. To se je kasneje tudi uresničilo.

Kraljeva zakladnica je v začetku leta 1839 razpisala javni natečaj za osnutek znamke, ki jo je predvideval program poštnih reforme. Nanj je prispelo 2600 predlogov. Dejansko pa je bilo kot osnova za znamko primernih le 49 predlogov. Izmed teh so jih nagradili 5. A niti z enim niso bili zadovoljni in jih sploh niso uporabili za izdelavo znamke. Bil je še nekaj avtorjev, ki niso sodelovali na natečaju in so svoje predloge poslali kasneje. Na koncu je Rowland Hill sam predlagal osnutek, ki so ga dobili v dodelavo neodvisno štirje graverji.

Spominska medalja, ki je bila osnova za izdelavo prve znamke

Osnutki Rowlanda Hilla za pripravo gravure

Rowland Hill je za osnovo vzel upodobitev kraljice Viktorije na spominski medalji ob obisku v mestu Guildhall leta 1837. Seveda je bil tudi sam izredno nezadovoljen s svojim predlogom, saj je narisal več deset različnih skic. Zagotovo mu je bilo težko razdelati svojo idejo, saj ni imel nobenega vzora, kjer bi lahko dobil navdih. Ko je bil bolj ali manj zadovoljen z lastnim izdelkom, je izbral štiri znane graverje in vsakemu naročil, da naj razdela njegovo idejo do osnove za tisk. Izmed teh štirih je bil nato izbran graver Henry Cole. Ta je potem pripravil prve bakrene plošče za tisk znamk. Njegovo delo ni bilo enostavno, saj so v tiskarni imeli velike pole na katere je bilo mogoče natisniti 280 znamk istočasno. Tako je moral graver pripraviti 280 popolnoma enakih gravur znamk.

Istočasno so pripravili še gravure za znamko z vrednostjo dva penija. Motiv na obeh znamkah je popolnoma enak, razlikujeta se le v napisu. Prva znamka ima napis ONE PENNY, druga pa TWO PENCE. Določili so, da bo prva znamka črne barve, druga pa temno modre. Po načrtu bi morali biti znamki izdani istočasno. A se je v tiskarni nekaj zapletlo in je bila znamka za dva penija izdana dva dni kasneje. Pri razvoju znamke so predvideli kvadratke s črkami v spodnjih dveh vogalih znamke. Te črke so postavljali glede na to kakšen položaj ima znamka na poli. S tem so želeli preprečiti ponarejanje in povečati kontrolo nad prometom z znamkami. Prva znamka na poli ima oznako A-A, naslednja A-B, prva znamka vrstico nižje je označena z B-A, itd.

Za tisk znamk so izbrali najboljšo tiskarno v Londonu in v tistem času je bila tudi najbolj moderna tiskarna na svetu. To je bila tiskarna Perkin, Bacon & Petch, ki še danes tiska britanske znamke, pa tudi bankovce. Za tisk so izbrali najboljši papir, ki so mu vtisnili vodni znak. Vodni znak je poseben način predtiskanja papirja s posebno tehnologijo, ki v papir vtisne oznako. Ta je vidna le s pridržanjem papirja proti močni svetlobi ali zelo temnem ozadju. To omogoča večjo kontrolo nad tiskanjem znamk.

Vodni žig v papirju »črnega penija«

NEVŠEČNOSTI

Konec aprila 1840 so bili v tiskarni gotovi s tiskanjem črnega penija. Prvega maja 1840 so znamke pričeli pošiljati vsem poštam skupaj z uredbo, ki je določala prodajo znamke od 6.maja naprej. V mestecu Bath pa je poštni upravnik slabo prebral navodila in je znamke dal v prodajo že naslednji dan. Tako obstajata dva primerka pisem z znamkami, ki nosijo žig z datumom 2.maj iz pošte v Bathu.

Za žigosanje znamk so izdelali tudi poseben žig v obliki malteškega križa. Ker bi se črna barva slabo videla na črni znamki, so pripravili tudi posebno rdeče barvilo. A to barvilo je bilo mogoče z lahkoto oprati in znamko ponovno uporabiti. Rowland Hill je razpisal natečaj za rdeče žigosno barvilo, ki bi ga ne bilo mogoče oprati. Škotski kemik O'Connolly je uspel izdelati takšno barvilo. A ljudje so bili iznajdljivi in so znamko premazali s prozornim lakom. Nanj se tudi novo barvilo ni dobro prijelo in ga je bilo mogoče s pomočjo alkohola prav tako odstraniti. Isti kemik je še enkrat poiskal novo barvilo, ki pa je bilo v drugo učinkovitejše in so uspeli preprečiti tovrstne goljufije.

Razširile so se tudi govorice, da vsebuje lepilo na znamkah strupene snovi. Poštna uprava je vse tovrstne govorice ostro zanikala. Vendar so še nekaj časa krožile po Veliki Britaniji strašljive zgodbe o tem, kako so nekateri uporabniki dobili zelene jezike polne bradavic, ker so polizali lepilo preden so znamko nalepili na pismo. V določenem obdobju so stranke zahtevale od poštarjev, da naj kar sami nalepijo znamke, da bi se ne zastrupili. Šele čez nekaj časa so se govorice polegle, saj ni bilo nikjer dokaza o kakršnikoli zastrupitvi.

Nekateri podaniki so se razburjali, češ da je žigosanje lika kraljice razžaljenje njenega veličanstva. To razburjenje so uporabili politiki in z demagoškimi izjavami še bolj spodbujali volilce. Zato je bila v parlamentu vložena interpelacija. A je neslavno propadla. Še posebej, ker se je v razpravo vmešala sama kraljica in zavrnila vse neumne argumente.

Potrošnja znamk je naraščala v takšnem obsegu, da je tiskarna le s težavo ustregla povpraševanju, pa čeprav so tiskali znamke s polno paro. Naklada je bila do pol milijona znamk na dan. A kljub temu je tiskarna dobro opravila svoje delo, saj pravih različic znamke ni. Prav tako ne obstaja mnogo napak, ki pomenijo zbiralske poslastice. Obstajajo majhne variacije v barvi, kar pa je za takratno tiskarsko tehniko običajno. Prav tako je mogoče najti znamke, ki imajo vodni znamk obrnjen na glavo. To pomeni, da je bilo nekaj pol napačno vstavljenih v tiskarski stroj.

Ker je bil v tistem času papir za znamke v prosti prodaji, je prav mogoče, da ima kakšen ponosen lastnik prve znamke na svetu v svojem albumu dejansko ponaredek. Prvo znamko na svetu so kar pogosto ponarejali. Večina ponaredkov je bila slabo izdelanih in so bili hitro razkriti. Vendar je cena znamke v katalogu do 4 milijone tolarjev. Zato je priporočeno pred nakupom ponujene znamke zahtevati strokovno ekspertizo ali certifikat.

Nr. 1–33, 35–44, 46–53, 55–64, 67–81, 85, 98 gültig bis 31.5.1901, alle übrigen bis Nr. 101 gültig bis 30.6.1915.

1840, 6. Mai/8. Mai. Freim.-Ausg. Kopf der Königin Viktoria im Rechteck. Sternkreuz in den oberen Ecken, Buchstaben in den unteren Ecken, ohne weißen Strich unter Postage. Fr. Heath (nach City-Medaille W. Wyons); StTdr. Perkins, Bacon & Petch; Wz. kleine (Wz. 1); □.

a)
Königin Viktoria
(reg. 1837–1901)

Wz. 1

1.	1 Penny (6.5.)	a	
	a. tief-schwarz		9800 — 575 —
	b. schwarz		8400 — 425 —
	c. grauschwarz (abgenutzte Platte)		9800 — 575 —
2.	2 Pence (8.5.)	a	
	a. dunkelblau		22000 — 1200 —
	b. blau		17000 — 950 —
	c. matt-(ultramarin-)blau		22000 — 1200 —

Nr. 1 wurde von 11, Nr. 2 von 2 verschiedenen Platten gedruckt. Abstempelungen mit roten, schwarzen oder blauen Malteser-Stempeln warten je nach Druckplatte unterschiedlich. Einzelaufstellung s. MICHEL-Großbritannien-Spezial-Katalog.

☉: Nr. 1 Z * 11400. — ☉ 1100. —, Nr. 2 Z * 22000. — ☉ 2000. —

Nr. 1 mit Buchstaben V und R in oberen Ecken: Dienst Nr. 1.

Prikaz strani iz kataloga Michel, ki je najpomembnejši filatelistični katalog na svetu, s prikazom in opisom prve znamke na svetu.

RAZPRTIJE DEDIČEV

Nekaj mesecev pred smrtjo je Chalmers v pismu, ki ga je poslal siru Rowlandu Hillu, priznal velikemu poštnemu mojstru prvenstvo pri ideji o znamki. Tam je zapisal, da je sicer o znamki razmišljal že prej, vendar je svojo idejo na papir zapisal kasneje kot Hill. Tako pač prvenstvo pripada Hillu.

Po smrti očeta je Patrick Chalmers ponovno zagnal gonjo proti Rowlandu Hillu v časopisu Dundee Advertiser, čigar lastnik je bil. S pismi iz očetove zapuščine je dokazoval, da je bil idejni tvorec znamke njegov oče. Še več, trdil je, da je Hill skoval pravo zaroto proti očetu in potvoril vse dokaze. A nanjo se ni odzval Rowland sam, saj je bil že precej star, temveč njegov sin Pearson Hill. V časopisu sta izmenjala preko 35 žolčnih debat, ki so bile objavljene v triletnem obdobju. Polemika je na koncu pritegnila sodnika Johna Tiffanyja, ki se je odločil priti resnici do dna. Proučil je vso razpoložljivo korespondenco obeh mož in ponovno rzsodil, da je bil Hill prvi, ki je idejo o znamki zapisal na papir.

A spor se je prenesel še na tretjo generacijo. Patrickova hči Leah Chalmers in Hillov vnuk, polkovnik H.W.Hill sta se spustila v glasen prepir leta 1940, ko so v Londonu organizirali proslavo ob stoletnici izdaje prve znamke. Leah Chalmers je grobo prekinila slavnostnega govornika in javno izrazila zgražanje nad tem, da njenemu dedu ne priznajo prvenstva. H.W.Hill je stopil v bran govorniku. Prav nesramno sta se spričkala pred vsemi gosti in komaj so ju pomirili.

Leah je še v tretje sprožila spor na sodišču. K že znani korespondenci svojega deda je priložila še pričevanja delavcev, ki so bili zaposleni pri njenem dedu. Tako je eden izmed njih trdil, da je tiskal eseje (poizkusne tiske) znamk že leta 1834. Pri tem je izjavil, da je »risal osnutke znamk, ko je bilo odločeno, da se bo poština zapisala na znamko v penijih«. In prav ta izjava je še enkrat potrdila, da je Hill prvi tvorec znamke v modernem pomenu besede. Iz dokumentacije je jasno razvidno, da so se v poštni upravi za označevanje poštne v penijih odločili šele konec leta 1839 in je delavec osnutke znamk lahko risal le v tem letu. Od tega procesa naprej ni bilo več novih sporov.

Poleg dedičev so se kasneje našli še nekateri ljudje, ki so trdili, da so oni tvorci znamke. Svoje ideje naj bi v razgovorih podali Hillu, ki jim jo je potem ukradel. Najglasnejši med njimi je bil Dr.John Gray iz Britanskega kraljevega muzeja. Svoje zahteve je objavil v kolumni v časopisu The Times leta 1864. Tam je trdil, da je imel idejo o znamki že leta 1834. Njegova bibliografija obsega preko 1200 člankov in esejev, ki jih je napisal v letih od 1819 do 1874. Vendar v njih ni niti enega sklica ali omembe, ki bi dala slutiti, da je res razmišljal o znamki. Je pa Gray eden izmed prvih filatelističnih zbiralcev in prvi pisec o filateliji.

ZMAGA!

Izkazalo se je, da je bila znamka uspešen projekt. Kmalu so se pokazale vse prednosti takšnega načina pobiranja poštne pristojbine. Poštne znamke so kaj kmalu postale običajen način označevanja potrdila, da je poština plačana. Najprej so pohiteli v New Yorku, kjer so 1.februarja 1842 izdali svojo prvo znamko. V Evropi pa so najhitreje za Britanci znamko izdali Švicarji in sicer 1.marca 1843 v kantonu Zürich. Prav tako niso zaostajali Brazilci na drugi strani Atlantika, ki so svojo prvo znamko izdali 1.avgusta 1843. A zlato obdobje izdajanja znamk se je pričelo okrog leta 1850, ko je večina držav v Evropi izdala svoje prve znamke. Tako je tudi Avstrija, pod katero smo takrat politično

pripadali, izdala svoje prve znamke leta 1850. A če bi poslušali Lovrenca Koširja, bi lahko prve znamke izdali vsaj štirinajst let prej in tako za štiri leta prehiteli Britance.

Prve izdaje znamk v drugih deželah (od leve proti desni): Zürich, kantonalna znamka, marec 184; Brazilija, imenovana »bikovo oko«, avgust 184; Otok Trinidad (britanska kolonija), imenovana »Lady McLeod«, september 1843

ZNAMKE V ZATONU

Z razvojem informacijske tehnologije znamkam vedno bolj grozi, da bodo izginile s pisem. Uvedba avtomatskih poštinskih strojev, strojev z poštними nalepkami in druge tehnologije je pripeljalo do tega, da na pismih skoraj ni več znamk. Poštne uprave znamke izdajajo vedno bolj le za zbiralce v majhnih nakladah z visokimi nominalami. Običajno tehnologijo znamk zamenjujejo znamke-nalepke v avtomatih, na poštah pa se znamke-nalepke kupijo v majhnih zvezkih.

A tudi tega je vedno manj, saj se pisma pošiljajo preko elektronske pošte in interneta. Tam sicer obstajajo ideje o e-znamkah, vendar takšne ne moreš več uvrstiti v svoj album. Mogoče pa se bodo pojavili novi e-albumi, kamor bomo shranjevali e-znamke na svojih računalniških trdih diskih.

Pogled v bodočnost nakazuje, da se bodo znamke izdajale izključno za zbiralce in le največji nostalgiki bodo še tu in tam poslali kakšno pismo po klasičnem sistemu. A takšen način ni vseh nobenemu sedanjemu filatelistu. Zato bo seveda tudi upadlo število znamkarjev in posledično se bodo znižale še naklade. Seveda znamke ne bodo še kmalu izginile, oz. ne verjamem, da bodo kdaj. Izgubila se bo le njihova funkcija kot potrdila o vnaprej plačani poštni.

ROWLAND HILL (1795-1879)

Rojen je bil leta 1795 v mestecu Kidderminster na zahodu Anglije. Njegov oče je bil učitelj. Zato je Hill postal študent-učitelj na očetovi šoli v Birminghamu leta 1807. Tam je vodil tudi astronomski krožek in si služil žepnino s popraviljanjem znanstvenih instrumentov. Leta 1819 je Rowland ustanovil šolo Hazlewood v Edgbastonu, ki je imela znanstvene laboratorije, plavalni bazen, oder, knjižnico, plinsko razsvetljavo in centralno ogrevanje. Vedeti pa moramo, da je to bilo v časih, ko so bile druge šole bolj ali manj razpadajoče stavbe brez prave opreme. Leta 1822 je skupaj s svojim bratom izdal knjigo Public Education (splošno izobraževanje), ki je temeljila na izkušnjah iz njegove šole. V njej sta predlagala, da bi morala šola kot prvenstveni cilj izobraževati za znanost, ukiniti bi morali telesno kazen in učenci bi morali imeti enkrat tedensko obvezno telovadbo.

Tako napredna šola je seveda privlačila študente iz vsega sveta. Pet let kasneje je Hill šolo preselil v London. Tako se je vedno bolj gibal v vladnih krogih in se pričel zanimati za reforme, ki jih je predlagala vlada. Postal je tudi sekretar vladnega urada za kolonizacijo Avstralije v obdobju od leta 1834 do 1839. V tem času se je ukvarjal tudi z načrtovanjem rotacijskega tiskarskega stroja.

V tem času je bilo pošiljanje pisem zelo drago, poštnino je plačal prejemnik glede na težo in razdaljo, ki jo je pismo prepotovalo. Zato je bilo potrebno ceno za vsako poslano pismo znova preračunavati, kar je bilo zamudno. Kljub temu, da je prejemnik zavrnil poslano pismo, je moral plačati poštnino. A ne glede na to, je poštni promet z začetkom industrijske revolucije kar naprej naraščal in pokazala se je potreba po reformi poštne službe.

Kot sekretar vladnega urada je prepotoval velike dele Anglije. Zgodba pravi, da je na enem izmed potovanj doživel izkušnjo, ki se mu je globoko vtisnila v spomin. In morda mu je ta dali moči, da je kasneje uspel s svojo poštno reformo.

Poštar je mladi ženski, ki je živela v revnem predmestju Birminghama, prinesel pismo. Ta je zavrnila sprejem tega pisma. A poštar ji ga je na silo porinil v roke, ona pa je na njega vpila in ga podila vstran. Hill je pristopil in se pozanimal, kaj se dogaja. Ženska mu je rekla, da nima dovolj denarja, da bi plačala pismo. Hill je menil, da eno pismo že ne more biti vzrok za solze in prepir s poštarjem. Ženska pa mu je na to skrušeno priznala, da je pismo od njenega zaročenca, ki ga že nekaj mesecev ni videla, ona pa nima denarja, da bi lahko plačala njegova pisma.

Leta 1837 je Hill objavil svoj esej »Postal Reform, its Importance and Practibility« (Poštna reforma – njena pomembnost in praktičnost) in ga predal lordu Melbournu, članu vlade. V tem eseju je med drugim zapisal, da je izdelava predtiskanih pisemskih ovojnic včasih nepraktična. Zato je predlagal izdelavo majhnih koscev papirja, ki bi bili ravno prav veliki, da bi bilo nanje mogoče zapisati vrednost. Na zadnji strani naj bi bili opremljeni z lepilom. Če bi se lepilo navlažilo, bi jih bilo mogoče prilepiti na pisemsko ovojnico.

Ta esej je vlada sprejela in leta 1839 postavila Rowlanda Hilla za velikega poštnega mojstra ter odobrila finančna sredstva za izvedbo poštne reforme. V njej je predvideval uvedbo enotne poštne v višini 1 peni za vsako pismo, ki bi potovalo znotraj Velike Britanije. S tem bi postala pošta dostopna vsem prebivalcem. Odpadlo bi zamudno in drago obračunavanje poštne. Poštnino bi plačal pošiljatelj ob pošiljanju pisma. Ker bi bila pošta poceni, bi zelo narastel poštni promet in v kratkem pokrili stroške izvedbe poštne reforme.

Hill se je z veliko vnemo lotil poštne reforme. Kot smo lahko videli, je imel precej težav pri izdelavi osnutka za prvo znamko. Te težave pa je z zavzetim delom tudi premagal. Tako je 6. maja 1840 izšla in bila dana v uporabo prva poštna znamka na svetu. Črni peni so v naslednjih letih natisnili v 68 milijonov primerkih. S svojo reformo je Hill uspel in kmalu so vse države na svetu spoznale njeno koristnost ter tudi same uvedle poštne znamke. Vsa predvidevanja iz njegovega eseja so se uresničila, cena poštne se je drastično znižala in pošiljanje pošte je postalo dostopno vsakemu.

Do leta 1842 je Hill sodeloval pri poštni reformi neposredno. Tega leta pa je postal državni sekretar za poštno upravo in na tem položaju ostal do leta 1854. V tem času je postal še predsednik državnih železnic in pomembno prispeval še k razvoju telegrafске službe v Veliki Britaniji.

Za njegove zasluge na mnogih področjih, ga je kraljica Viktorija leta 1860 imenovala za velikega viteza Batha za njegovo zvesto službo Imperiju (Knight Commander of the Bath for service to the Empire). Pridobil si je čast, da k svojemu imenu doda lordski naziv »sir«. Postal je član Royal Society in prejel častni doktorski naziv univerze v Oxfordu.

Leta 1864 se je upokojil zaradi slabega zdravja. Preminil je leta 1879 na svojem domu v Hampsteadu. Pokopali pa so ga v aleji velikih v Westminsterški opatiji.